

Politieke partijen en inkomensongelijkheid

J. C. M. van Arnhem en G. J. Schotsman

1. Inleiding

In dit artikel zullen we verslag doen van een onderzoek waarbij we ingaan op 1) de samenhang tussen sterkte van 'linkse' en 'rechtse' politieke partijen enerzijds en de mate van inkomensnivellering door belastingen¹ anderzijds, en 2) de samenhang tussen sterkte van linkse en rechtse politieke partijen en de ongelijkheid van de inkomensverdeling na belastingen en sociale uitkeringen.

Tot voor kort is de mogelijke relatie tussen politiek en inkomensongelijkheid een betrekkelijk verwaarloosd onderzoeksterrein geweest. Lange tijd is het vraagstuk van de inkomensverdeling beschouwd als een bij uitstek economisch vraagstuk. Dit heeft tot gevolg gehad dat de meeste theorieën over de inkomensverdeling een eenzijdige economische oriëntatie hebben. Zo beklemtonen de 'human capital' theorieën de betekenis van individuele beslissingen om te investeren in inkomensgenererende eigenschappen (vooral door het volgen van onderwijs). Deze theorieën zijn gebaseerd op de veronderstelling dat 'investment in oneself is the result of rational optimizing decisions . . . made on the basis of estimates of the probable . . . income streams'.² In de schaarstetheorieën, waaraan vooral de naam van Tinbergen³ is verbonden, wordt de inkomensverdeling verklaard uit het samenspel van vraag naar en aanbod van produktiefactoren; de nadruk valt daarbij doorgaans op de verklaring van de verdeling van het arbeidsinkomen. Voorts is door Kuznets⁴ gewezen op de samenhang tussen het niveau van economische ontwikkeling en de ongelijkheid van de inkomensverdeling. De economische theorieën kunnen echter geen afdoende verklaring geven van de feitelijke inkomensongelijkheid.⁵

De laatste tijd wordt meer en meer het belang benadrukt van factoren zoals sociaal milieu, machtsverhoudingen en arbeidsmarktdiscriminatie naar ras en sekse bij de totstandkoming van de inkomensverdeling. Samenvattend kunnen we dit soort factoren karakteriseren als institutionele verklaringsfactoren.⁶ In zijn rapport *Over sociale ongelijkheid* heeft de WWR een pleidooi gehouden voor de institutionele verklaringwijze.⁷ Ook Mustert en Huppés hebben zich in deze zin uitgelaten.⁸ Op grond van zijn onderzoek concludeert Huppés dat de na-oorlogse inkomensnivellering in Nederland voornamelijk het gevolg is geweest van institutio-

nele veranderingen, vooral op het gebied van de sociale zekerheid. Meer in het algemeen heeft De Roos er recentelijk voor gepleit om bij economische analyses rekening te houden met het sociale systeem waarvan de economie een subsysteem is. Economen kunnen daarbij 'uitvoerig te rade gaan bij de beoefenaren van andere sociale wetenschappen'⁹, aldus De Roos.

In een aantal recente studies – voornamelijk uit sociologische en politicologische hoek – is een bijdrage geleverd aan deze institutionele verklaringwijze door te onderzoeken in hoeverre politieke factoren van invloed zijn op de inkomensongelijkheid. Ten einde ons eigen onderzoek in een ruimer perspectief te plaatsen geven wij eerst een overzicht van deze studies.

2. Politiek en inkomensongelijkheid

De vraag in hoeverre politieke factoren van invloed zijn op de inkomensverdeling is vaak onderwerp van discussie geweest.¹⁰ Het standpunt dat politieke democratie tot grotere inkomensongelijkheid leidt vinden we reeds bij John Stuart Mill. Naar aanleiding van het debat in Engeland over de Reform Bill (1832) voorzag hij een revolutie 'that would exterminate every person in Great Britain and Ireland who has £ 500 a year'.¹¹ De opvatting dat politieke democratie tot meer gelijkheid leidt heeft vrij algemeen ingang gevonden bij sociologen en politicologen.¹² Zo heeft volgens Lenski uitbreiding van het

Mevr. J. C. M. van Arnhem (1951) is wetenschappelijk medewerkster bij de subfaculteit politicologie van de Universiteit van Amsterdam. Zij publiceerde eerder over politieke filosofie en overheidsbeleid. Naast de problematiek van de inkomensverdeling houdt zij zich thans bezig met de sociaal-economische positie van vrouwen in Nederland.

Adres: Kloppersingel 21, Haarlem, tel. 023-265598.

G. J. Schotsman (1946) is wetenschappelijk medewerker aan de economische faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Hij publiceerde eerder over economische aspecten van technische ontwikkeling, economische planning en de positie van de sociaal-democratie ten opzichte van de economische crisis in de jaren dertig.

Adres: Kloppersingel 21, Haarlem, tel. 023-265598.

kiesrecht tot bevolkingsgroepen met een gering inkomen en weinig bezittingen tot gevolg dat er sterke electorale pressie wordt uitgeoefend op de politieke elites om de gelijkheid van de inkomensverdeling te vergroten.¹³ Volgens het empirische onderzoek van Jackman¹⁴ en Hewitt¹⁵ leidt politieke democratie zonder meer echter niet of nauwelijks tot een afname van de inkomensongelijkheid.

Een gewijzigde formulering van de mogelijke relatie tussen politieke democratie en inkomensongelijkheid luidt dat politieke democratie wel tot meer inkomensgelijkheid kan leiden, maar dat dit afhangt van de sterkte van linkse versus rechtse politieke partijen. Deze formulering is gebaseerd op de veronderstelling dat vergroting van inkomensgelijkheid een belangrijk programmapunt is van linkse partijen en dat dit niet, of in mindere mate, het geval is voor rechtse partijen. Deze veronderstelling is in overeenstemming met de resultaten van het vergelijkend onderzoek van Kirschen en zijn medewerkers¹⁶ naar partij-politieke standpunten ten aanzien van economische kwesties; op dit onderzoek komen we in de volgende paragraaf terug. Aanvankelijk leverde het onderzoek naar de invloed van politieke partijen op de inkomensverdeling weinig op. In een, in 1975 gepubliceerde, vergelijkende analyse van 60 ontwikkelde en minder ontwikkelde landen vond Jackman geen samenhang tussen sterkte van socialistische partijen en inkomensongelijkheid.¹⁷ Tegenover deze uitkomst staan echter de resultaten van een aantal recentere studies waarin de analyse beperkt is tot *ontwikkelde*, kapitalistische democratieën. In deze studies is wel een samenhang geconstateerd tussen sterkte van linkse politieke partijen en inkomensongelijkheid. Tot dusverre is in empirisch onderzoek nog geen aandacht besteed aan de invloed op de inkomensverdeling van rechtse politieke partijen.

Hewitt vond bij een vergelijking van 25 landen, door hem omschreven als 'modern industrial', dat de inkomensongelijkheid geringer is naarmate socialistische partijen sterker zijn.¹⁸ Als maatstaf voor de inkomensongelijkheid hanteerde hij het inkomensaandeel van de 5 en 10% van de bevolking met het hoogste inkomen. Sterkte van socialistische partijen berekende hij op basis van het zetelaandeel in de volksvertegenwoordiging (over een periode van 20 jaar) van partijen die lid zijn van de Socialis-

tische Internationale. De uitkomsten van Hewitts onderzoek werden bevestigd door die van Dryzek¹⁹ en Stephens.²⁰ In een in 1980 gepubliceerde studie concludeert ook Jackman dat sterkte van socialistische partijen in 'industrial societies' gepaard gaat met meer inkomensgelijkheid. Voorts heeft Tufte²¹ de afname in inkomensongelijkheid (in 10 OECD-landen rond 1970) teweegebracht door belastingen, gerelateerd aan verschillen in duur van socialistische regeringsverantwoordelijkheid over de periode 1945-'69. Uit deze vergelijking blijkt, dat naarmate socialistische partijen langer regeringsverantwoordelijkheid hebben gedragen, belastingen sterker bijdragen tot gelijkheid van de inkomensverdeling. Uit het onderzoek van deze auteurs komt bovendien naar voren dat ongelijkheid van de personele inkomensverdeling een veel sterkere samenhang vertoont met politieke factoren dan met factoren zoals bruto nationaal product per hoofd van de bevolking, economische groei en industriële structuur.

Deze resultaten zijn overigens niet in strijd met Kuznets' bekende studie *Economic Growth and Income Inequality*, waarin hij stelde dat een hoger niveau van economische ontwikkeling gepaard gaat met minder inkomensongelijkheid. Volgens Kuznets loopt deze relatie niet alleen via economische maar ook via politieke factoren.²² Het mag dan geen bevremding wekken wanneer voor een groep landen met vergelijkbaar niveau van economische ontwikkeling blijkt te gelden dat verschillen in politieke factoren gepaard gaan met verschillen in inkomensongelijkheid. Soortgelijke bevindingen resulteerden uit het onderzoek van Adelman en Taft Morris²³ naar inkomensongelijkheid in ontwikkelingslanden: sociaal-politieke factoren bleken minstens zo belangrijk te zijn als het niveau van economische ontwikkeling.

De tot dusverre besproken studies zijn gebaseerd op een vergelijkende analyse van de situatie in verschillende landen op een bepaald tijdstip. Voor Nederland heeft Pen²⁴ de ontwikkeling door de tijd geanalyseerd over de periode 1938-'76, echter zonder specifiek rekening te houden met de sterkte van linkse of rechtse politieke partijen. Over deze periode daalde de inkomensongelijkheid met ongeveer 50%. Pen schatte dat hiervan 20% het gevolg is van economische factoren, met name veranderde

schaarsteverhoudingen, en dat de overige 30% toe te schrijven valt aan de uitoefening van macht, vooral door overheid, politieke partijen en vakbeweging. Deze analyse onderstreept eveneens het belang van politieke factoren.

3. Politieke partijen

Zoals in de inleiding reeds gesteld werd zullen wij in ons onderzoek de samenhang beschouwen tussen de sterkte van linkse en rechtse politieke partijen aan de ene kant en inkomensongelijkheid en nivellerende werking van belasting aan de andere kant. A priori is het aannemelijk dat de sterkte van politieke partijen van belang is voor de mate waarin belastingen nivelleren. Gezien het egalitaire credo van linkse partijen ligt het voor de hand dat deze partijen belastingen proberen te gebruiken om een grotere gelijkheid te bewerkstelligen. Dat dit niet, of in ieder geval minder, het geval is bij rechtse partijen blijkt uit het onderzoek van Kirschen. In een inventarisatie van verschillen in partij-politieke standpunten in 8 ontwikkelde westerse democratieën vond Kirschen dat linkse en rechtse partijen inzake economische aangelegenheden het meest van elkaar verschillen in hun waardering van 'improvement in income distribution'. Voor linkse partijen is dit een 'dominant objective', terwijl het een 'negligible objective' is voor rechtse partijen.²⁵ We kunnen hier nog aan toevoegen dat uit Kirschens studie blijkt dat partijen van links en rechts niet alleen wat betreft doelstellingen tegenover elkaar geprofileerd kunnen worden, maar ook wat betreft voorkeur ten aanzien van instrumenten van economische politiek. Socialistische partijen staan positief tegenover directe belastingen en conservatieven negatief.²⁶

Belangrijker dan de nivellerende werking van belastingen op zich is echter de uiteindelijk resulterende inkomensongelijkheid waaronder we hier verstaan de ongelijkheid van de secundaire inkomensverdeling, dat wil zeggen de verdeling na (sociale) uitkeringen en belastingheffing. De ongelijkheid van de secundaire inkomensverdeling is in eerste instantie afhankelijk van de ongelijkheid van de primaire inkomensverdeling, dat is de verdeling die rechtstreeks uit het economisch proces resulteert. Volgens wordt de secundaire inkomensverdeling beïnvloed door (sociale) uitkeringen en belastingheffing. Reeds hebben we beargumenteerd dat sterkte

van linkse en rechtse politieke partijen van belang is voor de nivellerende werking van belastingen. Uit Kirschens studie blijkt ook dat linkse en rechtse partijen van elkaar verschillen in hun visie op sociale uitkeringen en op het ingrijpen in het economisch proces. Kirschen vermeldt dat socialistische partijen staan ten opzichte van sociale uitkeringen en conservatieven negatief. Uit zijn studie blijkt eveneens dat linkse partijen méér geneigd zijn tot ingrijpen in het economisch proces en daarmee in de primaire inkomensvorming dan rechtse partijen.²⁷ Op grond van deze verschillen tussen linkse en rechtse politieke partijen ligt de verwachting voor de hand dat sterkte van linkse politieke partijen gepaard gaat met minder, en sterkte van rechtse politieke partijen met meer inkomensongelijkheid.

Om de hierboven geformuleerde verwachtingen te toetsen dienen we variabelen te construeren die de sterkte van politieke partijen weergeven. In ons onderzoek gebruiken we drie van zulke variabelen. Ten eerste hanteren we het gemiddelde van het zetaandeel in de volksvertegenwoordiging – uitgedrukt als een percentage – over een periode van 20 jaar²⁸ voorafgaande aan het jaar waarvoor de inkomensongelijkheid en de nivellering door belastingen beschouwd is. De tweede variabele die we gebruiken heeft betrekking op ministeriële regeringsverantwoordelijkheid en geldt voor dezelfde periode als de eerste. Ter verduidelijking van deze variabele kunnen we het volgende voorbeeld geven. Wanneer in een land een partij gedurende elk jaar van de onderzochte periode een kwart van de ministerposten heeft bezet dan is score op deze variabele 25%; als dit slechts gedurende de halve periode het geval zou zijn geweest dan zou de score 12,5% zijn geweest. Als derde gebruiken we een samengestelde variabele die in één score de sterkte van de geselecteerde linkse partij ten opzichte van de geselecteerde rechtse partij beoogt weer te geven. De rangorde schaal van deze variabele is geconstrueerd met behulp van het aantal ministerposten, duur van de regeringsverantwoordelijkheid en de omvang van de electorale steun.²⁹ Deze variabele heeft voor alle landen betrekking op de periode 1960-'70.

In tabel 1 worden deze variabelen gegeven voor de 14 landen die in ons onderzoek zijn opgenomen; in deze tabel worden eveneens de als links en rechts

Tabel 1. Sterkte van linkse en rechtse politieke partijen

Land en periode	Linkse partij	Gemiddeld zetelaandeel in de volksvertegenwoordiging (%)	Gemiddelde ministeriële regeringsdeelname (%)	Rechtse partij	Gemiddeld zetelaandeel in de volksvertegenwoordiging (%)	Gemiddelde ministeriële regeringsdeelname (%)	Score op schaal van sterkte van links ten opzichte van rechts*
Australië 1950-67	Labor Party	42%	0%	Liberal Party, Country Party	58,0%	100%	2
Canada 1950-69	New Democratic Party	6	0	Conservative Party	38	30	2
Finland 1952-71	Social Democratic Party	25	21	National Coalition	14	4	4
Frankrijk 1951-70	Socialist Party	15	3	Gaullists	38	46	2
Ierland 1954-73	Labour Party	12	6	Fine Geal	32	11	2
Israël 1950-69	Labour Party	51	100	Likud	23	0	5
Italië 1950-69	Socialist Party	13	3	Christian Democratic Party	45	71	2
Japan 1950-69	Socialist Party	24	0	Liberal Democratic Party	55	100	1
Nederland 1954-73	Labour Party	29	13	Liberal Party	11	17	4
Noorwegen 1951-70	Labour Party	51	74	Conservatives	19	10	4
Verenigd Koninkrijk 1954-73	Labour Party	47	33	Conservative Party	51	67	3
Verenigde Staten 1953-72	geen	0	0	Republicans	55	60	2
West-Duitsland 1954-73	Social Democrats	38	23	Christian Democratic Union	50	57	2
Zweden 1953-72	Social Democrats	49	94	Conservatives	15	0	5

* met betrekking tot de periode 1960-70.

Bron: Berekend op basis van T. T. Mackie en R. Rose, *The International Almanac of Electoral History*, Londen 1974.

gekwalficeerde politieke partijen vermeld. Wij hebben de Engelse benamingen aangehouden zoals die gegeven worden in het werk van Mackie en Rose³⁰, op basis waarvan de politieke variabelen geconstrueerd zijn. Als linkse politieke partij hebben wij die partijen beschouwd die lid zijn van de Socialistische Internationale, terwijl de grootste partij ter rechterzijde van het politieke spectrum opgenomen is als rechtse politieke partij. Als operationele definitie hiervoor werd gekozen voor de conservatieve partij wanneer deze bij de verkiezingen meer dan 10% van de stemmen behaalde, en voor de christen-democratische partij wanneer dit niet het geval was. De uit deze operationalisatie voortvloeiende resultaten stemmen grotendeels overeen met enquêtes naar individuele opvattingen over de positie van partijen op een links-rechts schaal.³¹

Zoals we reeds opgemerkt hebben is in de empirische studies met betrekking tot de invloed van politieke partijen op de inkomensverdeling tot dusverre alleen aandacht besteed aan de sterkte van linkse politieke partijen. Verschillende mogelijkheden kunnen geopperd worden voor het voorbijgaan aan de invloed van rechtse politieke partijen. Misschien hangt dit samen met de opvatting dat linkse politieke partijen een gemeenschappelijk doel hebben, terwijl rechtse politieke partijen meer van elkaar verschillen en minder doelbewust zijn, of met de omstandigheid dat linkse partijen gemakkelijker onder één noemer gebracht kunnen worden dan rechtse partijen. Wellicht speelt ook een rol de veronderstelling dat sterkte van links het omgekeerde is van die van rechts; het vaststellen van één van de twee betekent dan het vaststellen van alle twee. Uit tabel 1 blijkt echter dat in lang niet alle gevallen een hoge score op sterkte van linkse politieke partijen gepaard gaat met een lage score op sterkte van rechtse politieke partijen.

4. Inkomensongelijkheid

Ons onderzoek is gebaseerd op data over de inkomensverdeling die aangeven wat het aandeel in het totale inkomen is van decielen (tienprocentsgroepen) van de bevolking. (Bij een volledig gelijke inkomensverdeling zou elk deciel dus 10% van het inkomen ontvangen.) De decielen zijn gevormd op basis van een rangschikking van inkomensontvangers naar grootte van het inkomen waarvan de ver-

deling beschouwd wordt. Deze zogeheten grootteverdelingen van het inkomen zijn voor het merendeel ontleend aan Sawyer.³² In een aantal overige gevallen construeerden wij dergelijke verdelingen, met gebruikmaking van de door Sawyer toegepaste definities, op basis van publikaties van nationale bureaus van de statistiek.³³

Door de nauwgezette studie van Sawyer met betrekking tot de inkomensverdeling in OECD-landen is de internationale vergelijkbaarheid van data over inkomensverdelingen sterk verbeterd. Dit betekent niet dat de grootteverdelingen die wij gebruiken geen gebreken vertonen. Zoals Sawyer opmerkt, 'Even when an international project on income distribution was mounted, the results from the participating countries were not strictly comparable'.³⁴ Een aantal van de tekortkomingen van de data zijn van zuiver statistische aard, terwijl andere het gevolg zijn van economische of sociale omstandigheden. Voor een bespreking van deze tekortkomingen verwijzen wij naar Sawyer.³⁵

Op basis van de grootteverdelingen van het inkomen kunnen verschillende maatstaven van inkomensongelijkheid geconstrueerd worden. Deze kunnen we verdelen in twee klassen. De eerste klasse bevat maatstaven gebaseerd op decielen. Voorbeelden hiervan zijn in het inkomensaandeel van het hoogste deciel, of het aandeel van de beide hoogste decielen gedeeld door het aandeel van de beide laagste decielen. Het is duidelijk dat hier talloze variaties mogelijk zijn. Een voordeel van de op decielen gebaseerde maatstaven is dat zij eenvoudig te begrijpen zijn, een nadeel is dat zij op betrekkelijk willekeurige wijze gebruik maken van slechts een gedeelte van het beschikbare statistische materiaal. Dit nadeel geldt niet voor de klasse van inkomensmaatstaven waarbij (met behulp van wiskundige bewerkingen) gebruik gemaakt wordt van het gehele materiaal. Hiertoe behoren onder andere de Gini- en Theilcoëfficiënt. Voor de meeste maatstaven uit deze klasse geldt bovendien dat een overheveling van inkomen van rijk naar arm altijd tot uitdrukking komt in een geringere waarde van de maatstaf. Dit geldt niet altijd voor maatstaven gebaseerd op decielen.

In eerdere fases van ons onderzoek hebben wij analyses verricht met meerdere ongelijkheidsmaatstaven uit beide categorieën. Daaruit bleek echter dat

het betrekkelijk weinig uitmaakt welke maatstaven gebruikt worden. Derhalve volstaan wij hier met één ongelijkheidsmaatstaf uit elke categorie. Deze beide maatstaven zijn het inkomensaandeel van het hoogste deciel en de Theilcoëfficiënt. Deze coëfficiënt is gebaseerd op het verschil tussen de gewogen³⁸ som van de werkelijke inkomensaandelen van de decielen en de aandelen die zouden resulteren bij een volledig gelijke verdeling van het inkomen.³⁷ Hoe hoger de coëfficiënt, hoe groter de inkomensongelijkheid. Voor de Theil-coëfficiënt – die speciaal gevoelig is voor verschuivingen tussen hogere inkomensgroepen – is in de Nederlandse literatuur thans een voorkeur waar te nemen.³⁸

Tabel 2 geeft voor de 14 landen die opgenomen zijn

in ons onderzoek de ongelijkheid van de inkomensverdeling na sociale uitkeringen en belastingen uitgedrukt door het inkomensaandeel van het hoogste deciel (deciel 10) en de Theilcoëfficiënt. In deze tabel wordt bovendien de (absolute) afname in inkomensongelijkheid ten gevolge van belastingen gespecificeerd. De gemiddelde afname van de inkomensongelijkheid door belastingen bedraagt (0,031: 0,191=) 16% wanneer we deze meten met de Theilcoëfficiënt en (2:25,1=) 8% bij meting met het inkomensaandeel van deciel 10. Rond deze gemiddelden doen zich echter sterke variaties voor. Zo bedraagt de afname in Nederland (gemeten met het inkomensaandeel van deciel 10) 27%, terwijl deze in Australië vrijwel nihil is.

Tabel 2. Ongelijkheid van de secundaire inkomensverdeling en nivellering door belastingen^a in ontwikkelde democratieën rond 1970

Land	Jaar	Inkomensongelijkheid		Afname van inkomensongelijkheid door belastingen	
		inkomensaandeel van deciel 10	Theilcoëfficiënt	afname ^b in inkomensaandeel van deciel 10	afname van Theilcoëfficiënt
Australië	1967	23,7%	0,162	0,1%	0,001
Canada	1969	25,1	0,207	2,0	0,037
Finland	1971	23,5	0,166	2,7	0,044
Frankrijk	1970	30,4	0,287	0,6	0,003
Ierland	1973	26,0	0,216	0,8	0,021
Israël	1969	22,6	0,175	2,8	0,034
Italië	1969	30,9	0,270	n.b.	n.b.
Japan	1969	27,2	0,174	1,4	0,021
Nederland	1973	23,3	0,140	6,2	0,067
Noorwegen	1970	22,2	0,155	2,3	0,051
Verenigd Koninkrijk	1973	23,5	0,165	1,2	0,028
Verenigde Staten	1972	26,6	0,237	1,8	0,036
West-Duitsland	1973	30,3	0,249	0,8	0,016
Zweden	1972	21,3	0,148	3,1	0,043
Gemiddelde ^c :		25,1	0,191	2,0	0,031

n.b.: niet beschikbaar.

^a directe belastingen inclusief sociale premies (vergelijk voetnoot 1).

^b uitgedrukt in percentagepunten.

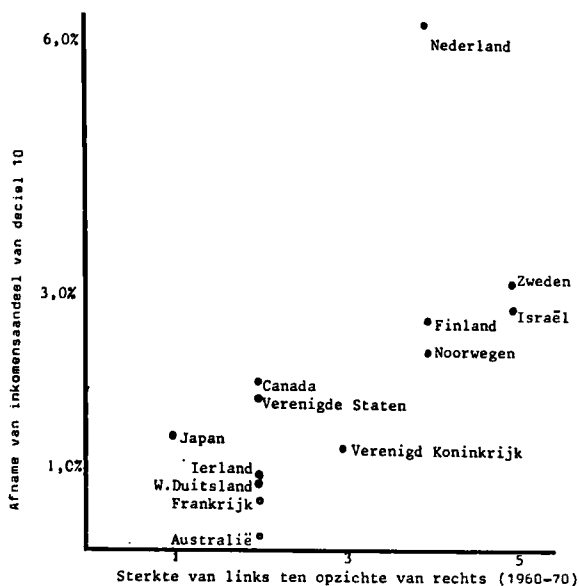
^c exclusief Italië.

Bron: Berekend op basis van grootteverdelingen van het inkomen voor en na belastingen (zie tekst).

5. Resultaten

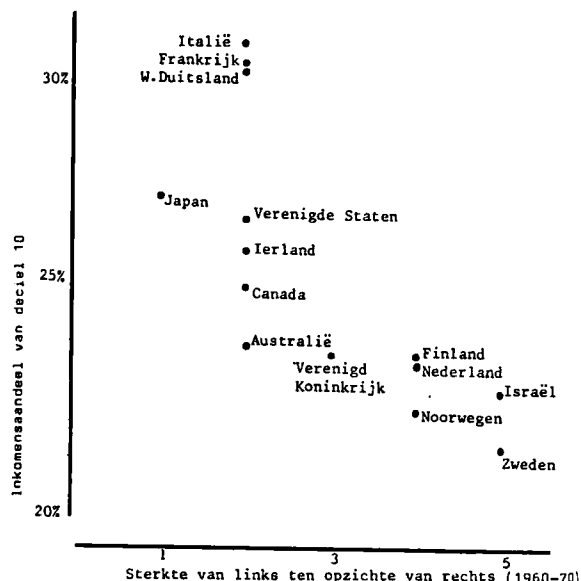
Nu we beschikken over data met betrekking tot sterkte van politieke partijen (tabel 1) en inkomensongelijkheid (tabel 2) kunnen we deze vervolgens met elkaar vergelijken. Figuur 1 en 2 geven een eerste indruk van de samenhang tussen politiek en inkomensongelijkheid. Figuur 1 geeft de samenhang weer tussen de afname van de inkomensongelijkheid door belastingen en de politieke sterkte van links ten opzichte van rechts. Naarmate links ster-

ker is dan rechts blijkt de afname van het inkomens-aandeel van het hoogste deciel groter te zijn. Opmerkelijk is in dit verband de relatief sterke daling van de inkomensongelijkheid door belastingen in Nederland. Figuur 2 heeft betrekking op de ongelijkheid van de secundaire inkomensverdeling. Conform de verwachting is het inkomens-aandeel van deciel 10 geringer naarmate links sterker is dan rechts.

Figuur 1. De afname van inkomensongelijkheid door belastingen in relatie tot de sterkte van linkse versus rechtse politieke partijen (correlatiecoëfficiënt 0,76)

Bron: tabel 1 en 2

Figuur 2. Ongelijkheid van de secundaire inkomensverdeling in relatie tot de sterkte van linkse versus rechtse politieke partijen (correlatiecoëfficiënt 0,74)

Bron: tabel 1 en 2

Een volledig overzicht van de samenhang tussen politiek en inkomensongelijkheid wordt gegeven in tabel 3. In deze tabel zijn de correlatiecoëfficiënten³⁹ opgenomen tussen de politieke variabelen en de inkomens-variabelen. (Een correlatiecoëfficiënt is een maat voor de sterkte van de samenhang tussen twee variabelen en kan variëren van $-1,0$ tot $+1,0$, waarbij het teken aangeeft of het om een negatieve dan wel positieve samenhang gaat; hoe dicht bij $+$ of -1 , hoe sterker de samenhang⁴⁰). Alle correlatiecoëfficiënten in deze tabel hebben het verwachte teken: sterkte van linkse partijen gaat gepaard met meer herverdeling door belastingen en

met minder inkomensongelijkheid, terwijl het omgekeerde geldt voor rechtse partijen.

Beperken we ons eerst tot de bovenste helft van tabel 3, waarin de correlatiecoëfficiënten opgenomen zijn met betrekking tot de politieke variabelen en de afname van de inkomensongelijkheid door belastingen, dan kunnen we het volgende opmerken. In de eerste plaats vertoont de afname van de inkomensongelijkheid een sterkere samenhang met rechts dan met links.⁴¹ Rechtse politieke partijen zwakken dus met meer succes het nivellerend karakter van belastingen af dan dat linkse partijen dit accentueren. Dit enigszins onverwachte resultaat is

Tabel 3. Correlatiecoëfficiënten met betrekking tot de samenhang tussen nivellering door belastingen en inkomensongelijkheid enerzijds en sterkte van politieke partijen anderzijds

		Zetelaandeel in de volks- vertegen- woordiging van links	Regerings- deelname van links	Zetelaandeel in de volks- vertegen- woordiging van rechts	Regerings- deelname van rechts	Sterkte van links ten op- zichte van rechts
Afname van inkomensongelijk- heid door belastingen	Afname aandeel deciel 10	0,13	0,31	-0,74	-0,56	0,76
	Afname Theil- coëfficiënt	0,11	0,37	-0,73	-0,64	0,65
Ongelijkheid van secundaire inkomens- verdeling	Aandeel deciel 10	-0,57	-0,61	0,54	0,50	-0,74
	Theil- coëfficiënt	-0,62	-0,46	0,45	0,27	-0,59

Bron: Gebaseerd op tabel 1 en 2.

vermoedelijk het gevolg van de omstandigheid dat het makkelijker is bestaande inkomensverhoudingen te handhaven dan te veranderen. In de tweede plaats valt het op dat bij rechtse partijen zowel parlementaire sterkte (zetelaandeel in de volksvertegenwoordiging) als regeringsdeelname een sterke samenhang vertonen met nivellering, terwijl bij linkse partijen alleen regeringsdeelname een samenhang van enig belang vertoont. Indien we de zoëven gemaakte opmerking met betrekking tot het handhaven c.q. veranderen van de status quo accepteren, dan is dit niet verwonderlijk. Zetels in de volksvertegenwoordiging zijn een effectief middel om realisatie van nieuwe voorstellen te verhinderen; voor het bewerkstelligen van meer gelijkheid daarentegen – hetgeen inhoudt het opstellen en uitvoeren van nieuwe wetten en regelingen – is in de praktijk regeringsdeelname vereist.

In de onderste helft van tabel 3 zijn de correlatiecoëfficiënten opgenomen tussen de *politieke variabelen en de ongelijkheid van de secundaire inkomensverdeling*. Zowel de linkse als de rechtse politieke variabelen vertonen een duidelijke samenhang met de inkomensongelijkheid. De negatieve samenhang van de inkomensongelijkheid met links is iets sterker dan de positieve met rechts. Het feit dat links weinig succesvol is in het accentueren van de

herverdelende werking van belastingen verhindert dus niet dat sterkte van links gepaard gaat met een relatief gelijke inkomensverdeling. Eerder is uiteengezet dat de verdeling van het secundaire inkomen afhankelijk is van de primaire inkomensongelijkheid en de herverdeling door sociale uitkeringen en belastingen. Wanneer we het een met het ander combineren kan de conclusie getrokken worden dat links zijn streven naar een gelijkere inkomensverdeling realiseert via sociale uitkeringen of door een beleid gericht op de primaire inkomensvorming. Ten aanzien van deze conclusie past echter enig voorbehoud. Uit tabel 3 blijkt dat inkomensongelijkheid een ongeveer even sterke samenhang vertoont met parlementaire sterkte als met regeringsdeelname van links. Indien links via sociale uitkeringen of door een beleid gericht op de primaire inkomens de inkomensverdeling beïnvloedt dan leidt dit tot de verwachting dat de inkomensongelijkheid nauwer samenhangt met regeringsdeelname dan met parlementaire sterkte van links. Een dergelijk beleid vereist immers een actieve politieke participatie op regeringsniveau. Het feit dat dit niet het geval is wijst op de mogelijkheid dat de geconstateerde samenhang tussen inkomensongelijkheid en links niet alleen het gevolg is van politieke actie van linkse partijen, maar ook van een aantal facto-

ren die doorgaans gepaard gaan met sterkte van links, zoals sterkte van de vakbeweging en een gunstige gezindheid van de publieke opinie ten opzichte van gelijkheid. In dit kader hebben verschillende auteurs gewezen op het belang van het 'sociale klimaat' voor de inkomensverdeling, vooral door zijn invloed op de primaire inkomensvorming.⁴² Een hoge score voor links op het zetelaandeel in de volksvertegenwoordiging kunnen we interpreteren als een indicatie van een links sociaal klimaat met de daarbij behorende egaliserende effecten op de inkomensverdeling. Australië kan hier als voorbeeld dienen. In dit land heeft links een sterke positie in de volksvertegenwoordiging maar is in de door ons beschouwde periode in het geheel niet in de regering geweest. Toch is de inkomensverdeling in Australië relatief gelijk. Dit kunnen we verklaren door te wijzen op het sociale klimaat in Australië: de vakbeweging is er sterk en heeft de publieke opinie met zich mee. Op grond van deze overwegingen concluderen we dat de relatieve gelijkheid van de inkomensverdeling in landen waar links sterk is niet alleen het gevolg is van politieke actie van linkse partijen maar ook van het linkse sociale klimaat in die landen.

6. Slotopmerkingen

De bevinding dat sterkte van politieke partijen van belang is bij de verklaring van verschillen in inkomensongelijkheid heeft belangrijke implicaties. Het betekent een ondersteuning voor de opvatting dat maatschappelijke ongelijkheid via het politieke besluitvormingsproces beïnvloed kan worden en het is een weerlegging van een aantal stromingen in de sociale wetenschappen volgens welke politieke factoren weinig of geen vat hebben op maatschappelijke structuren. Zo won na de tweede wereldoorlog de opvatting veld dat het 'end of ideology' tijdperk was aangebroken. De economie ontwikkelde zich voorspoedig, het inkomen nam toe, de sociale voorzieningen breidden zich uit en de deelname aan het onderwijs steeg. Volgens auteurs als Bell en Lipset⁴³ zou dit ertoe leiden dat bestaande ideologieën hun zin zouden verliezen en dat er een nationale, geïntegreerde cultuur zou ontstaan waarin begrippen als socialisme en liberalisme hun traditionele inhoud verliezen en steeds meer op elkaar gaan lijken. Nauw verwant met deze 'end of ideology' opvatting

is de theorie dat de sociale en institutionele structuur van de ontwikkelde, kapitalistische landen bepaald wordt door economische en technische factoren en dat politieke factoren daarbij een ondergeschikte rol spelen; in deze 'logic of industrialism' visie doet de politieke kleur van de regering weinig ter zake.⁴⁴

Ook onder sommige marxisten bestaat de opvatting dat de invloed van politiek op de maatschappelijke structuur slechts een randverschijnsel is. Volgens Miliband⁴⁵ is de overheid in kapitalistische democratieën slechts een instrument in handen van de heersende klassen. Parkins karakterisering van de marxistische visie sluit hierbij aan; volgens hem zijn de marxisten van mening dat binnen het kapitalisme regeringen alleen maar getolereerd worden zolang zij zich onthouden van inbreuk op de privileges van de 'heersende klasse'.⁴⁶

De hier gepresenteerde bevindingen zijn eveneens in tegenspraak met de uitkomsten van de spel-theoretische benadering zoals toegepast door Van den Doel en Grondsma.⁴⁷ Uitgaande van een aantal doelstellingsfuncties van individuen beargumenteren deze auteurs langs deductieve weg dat het besluitvormingsproces in een politieke democratie niet tot meer gelijkheid leidt. Om hun conclusie te ondersteunen verwijzen zij naar ook door ons gememoreerd empirisch onderzoek waaruit blijkt dat politieke democratie op zich niet gepaard gaat met grotere gelijkheid. Van den Doel en Grondsma gaan echter voorbij aan de mogelijkheid dat de mate waarin politieke partijen van verschillende signatuur over macht beschikken van invloed is op de inkomensongelijkheid. Het voorbijgaan aan deze mogelijkheid is een gevolg van de abstract-deductieve methode van de auteurs: door de gehele analyse te baseren op uniforme veronderstellingen ten aanzien van het gedrag van individuen, 'eliminieren' de auteurs als het ware de mogelijkheid dat het politieke besluitvormingsproces in het ene land een andere uitkomst oplevert dan in het andere land. Wanneer men er van uitgaat dat bijvoorbeeld Italianen (in politiek opzicht) eenzelfde gedrag vertonen als Nederlanders, dan zal ook het politieke besluitvormingsproces dezelfde uitkomst geven.

Met betrekking tot de vraag of het nu politieke dan wel economische factoren zijn die de doorslag ge-

ven ten aanzien van de maatschappelijke structuur heeft een recente studie naar de ontwikkeling van de sociale zekerheid in Europa vanaf het einde van de negentiende eeuw interessante resultaten opgeleverd.⁴⁸ Volgens deze studie werd de ontwikkeling van het stelsel van sociale zekerheid in de periode voor de eerste wereldoorlog voornamelijk bepaald door politieke factoren: tot aan de eeuwwisseling werden de meeste initiatieven op dit gebied genomen door autoritaire regimes waarvan de legitimiteit bedreigd werd door de politieke mobilisatie van de arbeidersklasse, terwijl het voor en na de eerste wereldoorlog respectievelijk de liberalen en de sociaal-democraten waren die een belangrijke rol speelden bij de uitbreiding van de sociale zekerheid. Na de tweede wereldoorlog blijkt de groei van de sociale zekerheid het best verklaard te kunnen worden als een gevolg van de algehele welvaarts-groei in West-Europa. Het opvallende van deze studie is dat er uit blijkt dat de determinanten van het overheidsbeleid en de maatschappelijke ontwikkeling kunnen variëren in de loop der tijd. Nu eens zijn het politieke, dan weer economische factoren die bepalend zijn. Dit impliceert dat het weinig zin heeft om te discussiëren over de vraag óf politiek er wat toe doet; de vraag wordt dan wanneer, en in welke situaties politiek er wat toe doet. In dit artikel hebben wij beargumenteerd dat voor wat betreft de verdeling van het inkomen in ontwikkelde kapitalistische democratieën politieke factoren er wel degelijk iets toe doen.

Noten

* Dit artikel is gebaseerd op onderzoek uitgevoerd in het kader van de research-groep 'Party differences and public policy' onder auspiciën van de European Consortium of Political Research.

¹ Waar in deze studie gesproken wordt van belastingen wordt bedoeld directe belastingen inclusief sociale premies.

² G. S. Sahota, *Theories of Personal Income Distribution: A Survey*, *Journal of Economic Literature*, XVI (maart 1980), blz. 12, 13.

³ Zie J. Tinbergen, *Income Distribution*, Amsterdam 1975.

⁴ S. Kuznets, *Economic Growth and Income Inequality*, *American Economic Review*, 45 (maart 1955), blz. 1-28.

⁵ Zie voor de beperktheden van de economische ver-

klaringswijze, Sahota, *Theories . . .*, blz. 2, 21, 39, 40.

Voor een kritiek op de mono-disciplinaire, economische verklaringwijze zie T. Huppés, *Inkomensverdeling en institutionele structuur*, Leiden 1977, blz. 1-4, en G. R. Mustert, *Van Dubbeltjes en Kwartjes*, Den Haag 1976, blz. 50.

⁶ Zie voor een beknopt overzicht van institutionele theorieën, H. Larmuseau, J. Lauwaert, F. Spinnewijn, *Determinanten van de personele inkomensverdeling, Inkomens- en Vermogensdeling*, 14e Vlaams wetenschappelijk economisch congres, Brussel 1979, blz. I-1/11-14.

⁷ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Over Sociale Ongelijkheid*, Den Haag 1977, blz. 86.

⁸ Zie voetnoot 5.

⁹ W. A. A. M. de Roos, *Post-Keynesiaanse economie als gemeenschappelijke noemer voor een progressief research-programma*, *Maandschrift Economie*, 44 (1980/1), blz. 1-16.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld G. Lenski, *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*, New York 1966, en R. M. Titmuss, *Income Distribution and Social Change*, Londen 1963.

¹¹ Zoals geciteerd in C. Hewitt, *The Effect of Political Democracy and Social Democracy on Equality in Industrial Societies: A Cross-National Study*, *American Sociological Review*, (42), 1977, blz. 451.

¹² Zie R. W. Jackman, *Politics and Social Equality: A Comparative Analysis*, New York 1975, hoofdstuk 4.

¹³ Lenski, *Power . . .*, blz. 318.

¹⁴ Jackman, *Politics . . .*, blz. 86.

¹⁵ Hewitt, *The Effect of . . .*, blz. 460.

¹⁶ E. S. Kirschen et al., *Economic Policy in Our Time*, Amsterdam 1964, deel I, blz. 227.

¹⁷ Jackman, *Politics . . .*, Hfst. 6.

¹⁸ Hewitt, *The Effect of . . .*

¹⁹ J. Dryzek, *Politics, Economics and Inequality: A Cross-National Analysis*, *European Journal of Political Research*, 1978, blz. 399-410.

²⁰ J. D. Stephens, *The Transition from Capitalism to Socialism*, Londen 1979.

²¹ E. R. Tufté, *Political Control of the Economy*, New Jersey 1978, blz. 95-97.

²² Kuznets, *Economic Growth . . .*, blz. 9, 17.

²³ I. Adelman en C. Taft Morris, *Economic Growth and Social Equity in Developing Countries*, Stanford 1973.

²⁴ J. Pen, *The Role of Power in the Distribution of Personal Income: Some Illustrative Numbers*, in W. Krelle en A. F. Shorrocks, *Personal Income Distribution*, Amsterdam 1977, blz. 334-352.

²⁵ Kirschen, *Economic Policy . . .*, blz. 227.

²⁶ Kirschen, *Economic Policy* . . . , blz. 242.

²⁷ Kirschen, *Economic Policy* . . . , blz. 227, 228, 241-244.

²⁸ Met uitzondering van Australië waarvoor de periode 18 jaar is; dit is een gevolg van het feit dat het door ons opgestelde bestand van politieke data loopt vanaf 1950 terwijl de waarneming voor Australië in 1967 valt.

²⁹ De rangorde schaal is als volgt opgebouwd. Eerst wordt de score op twee afzonderlijke schalen gesommeerd. Deze twee afzonderlijke schalen hebben betrekking op 1) het overheersend zijn als regeringspartij en 2) de omvang van de politieke partij. Op de eerste schaal bedraagt de score 1 wanneer de partij van rechts gedurende minimaal 66% van de tijd en met minimaal 66% van het aantal ministerposten in de regering is geweest, de score bedraagt 3 wanneer dit voor links geldt en 2 wanneer dit noch voor links noch voor rechts geldt. De score op de tweede schaal bedraagt 1 als de rechtse politieke partij minstens 5% groter is (in termen van aantal uitgebrachte stemmen) dan de linkse partij, 3 wanneer het omgekeerde het geval is en 2 als dit noch voor links noch voor rechts geldt. Van het totaal van de beide scores wordt tenslotte 1 afgetrokken, zodat het totaal loopt van 1 tot 5 (in plaats van 2 tot 6).

³⁰ T. T. Mackie en R. Rose, *The International Almanac of Electoral History*, Londen 1974.

³¹ R. Inglehart en H. Klingemann, Party Identification, Ideological Preference and the Left-Right Dimension among Western Mass Publics, in: I. Budge, I. Crewe en D. Farlie, *Party Identification and Beyond*, Londen 1976. Overigens lijkt de door ons gehanteerde links-rechts indeling minder geschikt voor de politieke situatie in de Verenigde Staten. Men kan zich afvragen of de Democratische Partij niet, al is het maar voor een klein gedeelte, in de Amerikaanse politiek de functie vervult die de sociaal-democratische partijen in de overige landen vervullen. Deze problematiek heeft echter weinig consequenties voor de resultaten zoals weergegeven in tabel 3; het al of niet opnemen van de Verenigde Staten beïnvloedt de correlaties nauwelijks.

³² M. Sawyer, *Income Distribution in OECD Countries*, *OECD Economic Outlook, Occasional Studies*, juli 1976, blz. 14.

³³ Het betreft hier Finland (op basis van Central Statistical Office of Finland, *Finnish Survey on Relative Income Differences*, Helsinki 1976), Ierland (op basis van Central Statistical Office of Ireland, *Household Budget Survey 1973*, vol. 2-3, Dublin 1976), Israël (op basis van Ha-lishkah Hamerkazit Listatistikah, *Family Expenditure Survey 1968/1969*, special series no. 330, Jeruzalem 1970) en Nederland (op basis van Centraal Bureau voor de Statistiek, *Inkomensverdeling 1973 en*

vermogensverdeling 1974, 's-Gravenhage 1978).

³⁴ Sawyer, *Income Distribution* . . . , blz. 3.

³⁵ Sawyer, *Income Distribution* . . . , blz. 12-14.

³⁶ De logaritmen van de reciproken van de inkomens-aandelen fungeren als wegingsfactoren.

³⁷ Zie voor de formules van de Theilcoëfficiënt, Sawyer, *Income Distribution* . . . , blz. 8.

³⁸ J. G. Odink, *Inkomensherverdeling door belastingen en sociale verzekeringen*, *Economisch-Statistische Berichten*, 21 november 1979, blz. 1231.

³⁹ Bivariate correlatiecoëfficiënten (Spearman's rho bij correlaties met de rangorde schaal) gebaseerd op een lineaire regressie.

⁴⁰ Bovendien betekent een correlatiecoëfficiënt van 0,5 dat (in statistische zin) verschillen in de ene variabele $(0,5)^2 = 25\%$ van de verschillen in de andere variabele verklaren.

⁴¹ De hier geconstateerde samenhang tussen sterkte van linkse partijen en afname van inkomensongelijkheid is geringer dan de samenhang die Tufte (*Political Control* . . . , blz. 96) constateert. Dit is een gevolg van de manier waarop sterkte van links in zijn onderzoek is gemeten. Tufte kwantificeert sterkte van links met het aantal jaren regeringsverantwoordelijkheid van links over de periode 1945-69, zonder daarbij te letten op het aandeel van de linkse partij in de regeringsformatie in verhouding tot het aandeel coalitiegenoten.

⁴² J. Pen, *The Role of Power* . . . , blz. 338, 340; J. Robinson en J. Eatwell, *An Introduction to Modern Economics*, Londen 1973, blz. 189.

⁴³ D. Bell, *The End of Ideology*, New York 1960; S. M. Lipset, *Political Man*, Londen 1960.

⁴⁴ Zie voor een uiteenzetting F. Parkin, *Class Inequality and Political Order*, St. Albans 1975, blz. 105.

⁴⁵ R. Miliband, *The State in Capitalist Society*, Londen 1973, blz. 22.

⁴⁶ Meer recent wordt echter door een aantal marxistische auteurs de overheid als een relatief autonome factor erkend.

⁴⁷ J. van den Doel en T. Grondsma, *Inkomensverdeling en politieke besluitvormingstheorie*, *Acta Politica*, 1979/4 (blz. 433-478), blz. 474, 475.

⁴⁸ Zie J. Alber, *The Growth of Social Insurance in Western Europe: Has Social Democracy made a Difference*, zoals geciteerd in F. G. Castles, *Politics, Public Expenditure and Welfare*, paper geschreven voor ECPR congres te Florence, 1980.